

УДК 351:340.6

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2023.1.4>

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Клименко О. С. – аспірант кафедри державознавства, права та європейської інтеграції Національно-наукового інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка»
ORCID: 0000-0002-0694-2328

У статті досліджено перспективи реформування системи судово-медичної експертизи України. Під час розгляду основних новел законодавства проаналізовано правові, організаційні та фінансові основи судово-медичної діяльності, зокрема трансформації спеціалізованих експертних установ та аналізу здійснення багаторічної практики роботи судово-медичних експертів.

Під час дослідження визначено, що судово-медичний експерт є основним суб'єктом здійснення судово-медичної діяльності. Повноваженнями щодо проведення судово-медичної експертизи, наділені спеціалізовані судово-експертні установи, зокрема бюро судово-медичної експертизи, які наразі відносяться до об'єктів комунальної власності.

Проаналізувавши практику проведення судово-медичних експертиз виявлено, що за деякими спеціальностями відсутня альтернатива призначення експертизи до приватного експерта і навіть до іншої установи у тому числі здійснення судово-медичної експертизи.

Встановлено, що у процесі реформування передбачається проведення експертизи науково-дослідними установами судових експертиз, судово-медичними та судово-психіатричними установами при Міністерстві охорони здоров'я України.

Доведено, що однією з найголовніших проблем у системі судово-медичних експертиз є потрібне підпорядкування спеціалізованих судово-експертних установ. Все це призводить до збільшення бюрократичної складової, перекладання відповідальності в прийнятті рішень та безпорадності щодо затвердження документів які регламентують роботу.

Досліджуючи новели переважані проблеми в системі судово-медичної експертизи в Україні виявлені ключові аспекти, що полягають в оновленні статусу судово-експертних установ. Також ініціюються ряд питань відносно навчання та підготовки кадрів працівників сфери судово-медичної експертизи та врегулювання належної оплати праці експертів в залежності від кваліфікації, навантаження, складності.

Основною метою реформування системи судово-медичної експертизи в Україні є забезпечення незалежності судово-медичних експертів; відокремлення судово-медичних експертиз від будь-якого впливу місцевих органів влади; оптимальний цільовий розподіл фінансування; своєчасне впровадження в практику науково-технічних досягнень галузі; розподіл та оптимізація навантажень серед установ судово-медичної експертизи регіонального та субрегіонального рівнів тощо

Ключові слова: судово-медична експертиза, судово-медичний експерт, приватні експерти, бюро судово-медичної експертизи, потрібне підпорядкування.

Klymenko O. S. Prospects for reforming the forensic medical examination system in Ukraine

The article examines the prospects of reforming the forensic medical examination system of Ukraine. During the review of the main amendments to the legislation, the legal, organizational and financial foundations of forensic medical activity were analyzed, in particular, the transformation of specialized expert institutions and the analysis of the long-term practice of the work of forensic medical experts.

During the research, it was determined that the forensic medical expert is the main subject of forensic medical activity. Specialized forensic institutions, in particular the Bureau of Forensic Examination, which currently belong to communal property, are empowered to conduct forensic examinations.

Analyzing the practice of conducting forensic medical examinations, it was found that in some specialties there is no alternative to assigning an examination to a private expert or even to another institution, including conducting a forensic medical examination.

It has been established that in the process of reforming it is envisaged to carry out an examination by scientific and research institutions of forensic examinations, forensic medical and forensic psychiatric institutions under the Ministry of Health of Ukraine.

It has been proven that one of the most important problems in the system of forensic medical examinations is the triple subordination of specialized forensic institutions. All this leads to an increase in the bureaucratic component, the transfer of responsibility in decision-making and helplessness in approving documents that regulate work.

Investigating the novelties of the reboot of the forensic medical examination system in Ukraine, the key aspects of the updated status of forensic institutions were revealed. Also, a number of issues related to the education and training of employees in the field of forensic medical examination and the regulation of the proper remuneration of experts depending on their qualifications, workload, and complexity are being initiated.

The main goal of reforming the forensic medical examination system in Ukraine is to ensure the independence of forensic medical experts; separation of forensic medical examinations from any influence of local authorities; optimal target allocation of funding; timely introduction into practice of scientific and technical achievements of the industry; distribution and optimization of workloads among forensic medical examination institutions at the regional and subregional levels.

Key words: forensic medical examination, forensic medical expert, private experts, bureau of forensic medical examination, triple subordination.

Постановка проблеми. В сучасних умовах крок за кроком відбувається реформування судової системи та прийняття змін до процесуального законодавства. У контексті цього актуальності набуває вдосконалення системи судово-експертної діяльності, яка має на меті забезпечення правосуддя якісними, обґрунтованими та неупередженими дослідженнями судового експерта. Саме це підкреслює важливість ретельного вивчення питання перспектив реформування системи судово-медичної експертизи.

Виклад основного матеріалу. Серед основних новел законодавства є винесення на обговорення законопроект № 6284 «Про судово-експертну діяльність в Україні» у якому йде мова про врегулювання суспільних відносин щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні, визначення правових, організаційних та фінансових основ судово-експертної діяльності в умовах проведення судової реформи та аналізу багаторічної практики роботи судових експертів, фахівців, та судової практики в частині прийняття рішень за результатами проведених судових експертиз та експертних досліджень. В цих питаннях закону, прийнятого в 1994 року, на сьогодні вже не достатньо [2].

На наше переконання важливою складовою вказаного законопроект є те, що саме судово-медичний експерт, а не державні спеціалізовані експертні установи, стає основним суб'єктом судово-експертної діяльності, у тому числі судово-медичної експертизи, незалежно від того де він працює у державній спеціалізованій установі, приватній або як особа, що здійснює незалежну професійну діяльність. Отже, ми вважаємо, це є логічним, так як судовий експерт, зокрема судово-медичний експерт несе юридичну відповідальність (адміністративну, дисциплінарну, кримінальну) за свій експертний висновок, а не установа у якій він здійснює свою професійну діяльність.

Повноваженнями щодо проведення судово-медичної експертизи наділені спеціалізовані судово-експертні установи, зокрема бюро судово-медичної експертизи, яке відноситься до об'єктів комунальної власності.

На сьогодні законодавець пропонує передбачити проведення експертизи науково-дослідними установами судових експертиз, судово-медичними та судово-психіатричними установами при Міністерстві охорони здоров'я України.

Положеннями статті 3 Закону України «Про судову експертизу» передбачено, що судово-експертна діяльність здійснюється, зокрема, на принципах

незалежності. У свою чергу незалежність судового експерта згідно з положеннями частини першої статті 4 Закону України «Про судову експертизу» забезпечується, зокрема, створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням [3].

Проте існуючі неузгодженості між чинними нормативно-правовими актами значно перешкоджають підвищенню ефективності діяльності бюро судово-медичної експертизи та розвитку судово-медичної галузі в цілому.

Слід зазначити, що ефективність діяльності бюро судово-медичної експертизи значною мірою залежить від достатньої кількості експертів та належного рівня матеріально-технічного забезпечення [1].

Також слід зазначити, що новою редакцією Кримінально-процесуального кодексу України встановлена монополія на проведення судових експертиз, зокрема судово-медичних експертиз у кримінальних справах. При цьому, кількість експертів, що не працюють у спеціалізованих експертних установах (приватні експерти), за останні п'ять років зменшилась у три рази. Причиною цього явища стали жорсткі умови отримання та підтвердження кваліфікації приватними експертами: висока вартість стажування, яку приватні експерти проходять кожні 3 роки (державні, кожні 5 років), дроблення спеціалізації (створення замість одної, двох окремих), а також призначення експертизи саме на спеціалізовані експертні установи. За деякими спеціальностями відсутня альтернатива призначення експертизи до приватного експерта і навіть до іншої установи у тому числі здійснення судово-медичної експертизи. На практиці виникають випадки, коли повторну експертизу неможливо призначити через відсутність експерта відповідної спеціальності [2].

До нововведень, що стосуються отримання кваліфікації судового експерта було внесено пропозицію щодо її присвоєння експерту після чого кожні п'ять років здійснення підтвердження шляхом практичної діяльності. Також пропонується механізм підвищення кваліфікації судового експерта, зокрема судово-медичного експерта не в спеціальних установах, а у досвідчених експертів, стаж роботи яких перевищує п'ять років, за власним вибором.

Зокрема, відносно діяльності Ради науково-методичного забезпечення, запропоновано залучення до розроблення та впровадження методик судової експертизи будь-яких суб'єктів судово-експертної діяльності, а не лише експертів спеціалізованих судово-експертних установ, а також забезпечить підвищення професійного рівня експертів, шляхом проведення наукових заходів досвідченими спеціалістами з відповідних галузей знань.

Розглядаючи питання публічного управління судово-медичною експертизою в Україні, однією з найголовніших проблем є потрійне підпорядкування спеціалізованих судово-експертних установ, таким чином обласні бюро судово-медичної експертизи підпорядковуються одночасно Департаменту охорони здоров'я (виконавчий орган міської ради), Головному бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України та обласній раді. Все це призводить до збільшення бюрократичної складової, перекладання відповідальності в прийнятті рішень та безпорадності щодо затвердження документів які регламентують роботу.

Зокрема слід зазначити, що протягом багатьох років Головне бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України не виконувались належним чином статутні функції, що привело до розбалансованості: статусу експертів; програм навчання, післядипломного навчання та системи підготовки кадрів; методик, які використовуються при проведенні судово-медичної експертизи. На фоні цього закупівля приладів та обладнання для проведення експертизи

здійснюється на розсуд розпорядника коштів без урахувань новітніх технологій та досягнень у приладобудуванні. Різниця, зокрема у точності вимірювання, унеможливило стандартизацію виконання експертиз на державному рівні.

Таким чином, існує необхідність у модернізації системи судово-медичної експертизи в Україні, що передбачає створення цілісної незалежної державної експертної служби, що спроможна буде здійснювати судово-медичну діяльність на прозорих механізмах організації роботи та забезпечуватиме потребу суспільства у чесному, неупередженому проведенні судово-медичних експертиз причин смерті, тяжкості тілесних ушкоджень тощо.

Основні зміни перезавантаження системи судово-медичної експертизи в Україні полягають в оновленні статусу судово-експертних установ, повноцінному забезпеченні організаційно-методичних функцій, створення референс лабораторії, забезпечення належної оплати праці експертів, врегулювання питання навчання та підготовки кадрів тощо.

Ініціювання питання врегулювання належної оплати праці експертів в залежності від кваліфікації, навантаження, складності. Поточні умови оплати праці експертів регулюються постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2011 року № 314 «Про умови оплати праці працівників державних спеціалізованих установ судових експертиз» (останні зміни від 2017 р.). Пропоновані схеми посадових окладів не стимулюють систему до залучення нових фахівців, не стимулюють до якісної роботи та не є ринковими. У зв'язку з чим пропонується встановити спеціальні «Схеми посадових окладів працівників державних спеціалізованих установ судово-медичної експертизи. В якості коригувального коефіцієнту – пропонується встановити додаткові, «адекватні» надбавки за кваліфікаційні класи та коригувальні коефіцієнти за стаж [4].

Законом України «Про судову експертизу» передбачався рівень оплати праці судових експертів на рівні не менше 10-ти прожиткових мінімумів, але норма не застосовується.

Також важливим питанням залишається врегулювання питання навчання та підготовки кадрів працівників сфери судово-медичної експертизи. Наразі законодавець висуває наступні пропозиції:

- поновлення інтернатури за єдиною лікарською спеціальністю «судова медицина» (тривалістю 1.5 роки). Таким чином, освіта судово-медичного експерта буде повністю відповідати його професійним задачам;

- трансформація системи післядипломної освіти шляхом скасування «субспеціальностей». Експерти зможуть отримувати поглиблені теоретичні знання та практичні навички з окремих напрямків судової медицини на базі бюро судово-медичної експертизи. Такий підхід нівелює залежність від освітніх установ та дозволить готувати фахівців безпосередньо на робочих місцях;

- оновлення та доповнення «Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників» з урахуванням вищезазначеного;

- забезпечення безперервного професійного розвитку лікарів з механізмом присвоєння кваліфікаційних класів судових експертів.

Одним з важливих та необхідних кроків реформування системи судово-медичної експертизи в Україні є вилучення в органів місцевого самоврядування повноваження бути органами управління обласних бюро судово-медичної експертизи.

Для посилення обласних бюро судово-медичної експертизи та у зв'язку з набранням чинності Закону України від 09.07.2022 № 2391-IX «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» та з метою посилення лабораторної

спроможності в проведенні токсикологічних досліджень передбачена закупівля відповідного обладнання (ДНК аналізатори, хроматографи, тощо) з розрахунку 7 міжрегіональних центрів на країну, оснащених відповідно до поточних потреб (наразі сформовано перелік обладнання, готуються необхідні уточнення та документи).

Для фіксації основних напрямків реформування, в розробці зараз перебуває «Положення» про систему судово-медичної експертизи в Україні, яке буде передбачати: основні напрямки реформування; регламентацію механізму взаємодії рівнів державних спеціалізованих експертних установ, які згідно чинного законодавства проводять судово-медичну експертизу в Україні; контроль за своєю діяльністю центральним органом виконавчої влади в сфері охорони здоров'я.

Висновки. Таким чином, за допомогою реформування системи судово-медичної експертизи в Україні можливим є забезпечення незалежності судово-медичних експертів; відокремлення судово-медичних експертиз від будь-якого впливу місцевих органів влади; оптимальний обґрунтований, цільовий розподіл фінансування; своєчасне впровадження в практику науково-технічних досягнень в галузі судових експертиз; розподіл та оптимізація навантажень серед установ судово-медичної експертизи регіонального та субрегіонального рівнів; уніфікований підхід до розроблення та затвердження методик, досліджень, оптимізації роботи судово-медичних експертів, ефективного надання експертних послуг за єдиними стандартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про судово-експертну діяльність в Україні: законопроект від 30.03.2017 № 6264. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469 (дата звернення 06.02.2023)
2. Про судово-експертну діяльність: законопроект від 05.11.2021 № 6284. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення 16.02.2023)
3. Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 № 4038-XII Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 16.02.2023)
4. Про умови оплати праці працівників державних спеціалізованих установ судових експертиз: постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2011 року № 314. Урядовий портал. URL: <http://surl.li/fcwuu> (дата звернення 18.02.2023)

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada Ukrayiny (2017) Pro sudovo-ekspertnu diyal'nist' v Ukrayini: zakonoproekt vid 30.03.2017 № 6264. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469 (data zvernennya 06.02.2023)
2. Verkhovna Rada Ukrayiny (2021) Pro sudovo-ekspertnu diyal'nist': zakonoproekt vid 05.11.2021 № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (data zvernennya 16.02.2023)
3. Verkhovna Rada Ukrayiny (1994) Pro sudovu ekspertyzu: zakon Ukrayiny vid 25.02.1994 № 4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (data zvernennya 16.02.2023)
4. Uryadovyy portal (2011) Pro umovy oplyaty pratsi pratsivnykiv derzhavnykh spetsializovanykh ustanov sudovykh ekspertyz: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 30 bereznya 2011 roku № 314. URL: <http://surl.li/fcwuu> (data zvernennya 18.02.2023)